

Recent Advances in Social Science, Education and Humanities Research

Yazarlar

Chapter 1: A. Baran Dural, Uğur Eyidiker, Chapter 2: Meral Balcı, Yeşim Karadeniz,
Chapter 3: Alpaslan Yaşar, Eray Çetin, Chapter 4: Filiz Künüroğlu, Emine Sevinç Sevi Tok,
Chapter 5: İskender Daşdemir, Aylin Mentiş Köksoy, Chapter 6: Nihat Güman, Chapter 7: Elif Merve
Erturan, Gonca Özer Yaman, Ayşe Yıldırım Ateş, Chapter 8: Esra Aydın Göktepe, Chapter 9: Arif Yüksel,
Tahir Belice, Chapter 10: Ülhak Çimen, Chapter 11: Bora Coşar, Ufuk Özen, Ezgi Demir, Chapter 12: Bihter
Karagöz Taşkın, Aynur Acer, Chapter 13: Ergün Arda, Chapter 14: Mihalis (Michael) Kuyucu, Chapter 15:
Çisem Bektur, Mücahit Aydın, Chapter 16: Nurcan Tüfekci, Oya Hazer, Chapter 17: Rabia Acemioğlu,
Yakup Doğan, Chapter 18: İbrahim Yaşar Kazu, Sema Nur Işık, Chapter 19: Burçak Önder, Chapter 20:
Tolga Uzun, Chapter 21: Ender Baykut, Chapter 22: Fatih Bal, Fatma Biçer, Chapter 23: Seçkin Gönen,
Emin Yürekli, Chapter 24: Hakan Şahin, Duygu Diğdem Ünal, Chapter 25: Serdal Seven, Hakan Şahin,
Chapter 26: Ahmet Selçuk Bayburtlu, Chapter 27: Fatma Okur Çakıcı, Chapter 28: Mehmet Akyol,
Chapter 29: Mary Magdaline Enow Mbi Tarkang, Uju Violet Alola, Ruth Yunji Nange, Ali Öztüren

Editör

Dr. Öğr Üyesi Halil Uzun

Recent Advances in Social Science, Education and Humanities Research

gece
kitaplığı

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Halil Uzun

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Birinci Basım / First Edition • © HAZİRAN 2020
Yayıncı Sertifika No: 15476

ISBN • 978-625-7858-11-3
© Copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiç bir yolla çoğaltılamaz.

The rights to publish this book belong to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1 Sokak
Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: geceakademi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

Recent Advances in Social Science, Education and Humanities Research

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Halil Uzun

Yazarlar

- Chapter 1:** A. Baran Dural, Uğur Eyidiker,
Chapter 2: Meral Balcı, Yeşim Karadeniz,
Chapter 3: Alpaslan Yaşar, Eray Çetin,
Chapter 4: Filiz Künüroğlu, Emine Sevinç Sevi Tok,
Chapter 5: İskender Daşdemir, Aylin Mentiş Köksoy,
Chapter 6: Nihat Güman,
Chapter 7: Elif Merve Erturan, Gonca Özer Yaman, Ayşe Yıldırım Ateş,
Chapter 8: Esra Aydın Göktepe,
Chapter 9: Arif Yüksel, Tahir Belice,
Chapter 10: Ülhak Çimen,
Chapter 11: Bora Coşar, Ufuk Özen, Ezgi Demir,
Chapter 12: Bihter Karagöz Taşkın, Aynur Acer,
Chapter 13: Ergün Arda,
Chapter 14: Mihalis (Michael) Kuyucu,
Chapter 15: Çisem Bektur, Mücahit Aydın,
Chapter 16: Nurcan Tüfekci, Oya Hazer,
Chapter 17: Rabia Acemioğlu, Yakup Doğan,
Chapter 18: İbrahim Yaşar Kazu, Sema Nur Işık,
Chapter 19: Burçak Önder,
Chapter 20: Tolga Uzun,
Chapter 21: Ender Baykut,
Chapter 22: Fatih Bal, Fatma Biçer,
Chapter 23: Seçkin Gönen, Emin Yürekli,
Chapter 24: Hakan Şahin, Duygu Diğdem Ünal,
Chapter 25: Serdal Seven, Hakan Şahin,
Chapter 26: Ahmet Selçuk Bayburtlu,
Chapter 27: Fatma Okur Çakıcı,
Chapter 28: Mehmet Akyol,
Chapter 29: Mary Magdaline Enow Mbi Tarkang,
Uju Violet Alola, Ruth Yunji Nange, Ali Öztüren

CHAPTER

1

**Recent Advances in Social Science,
Education and Humanities**

R e s e a r c h

**Feminizmin Tarihsel Kökenleri: Liberal Feminizmden
Hashtag Feminizmine (A. Baran Dural, Uğur Eyidiker)**

Feminizmin Tarihsel Kökenleri: Liberal Feminizmden Hashtag Feminizmine

A. Baran Dural¹, Uğur Eyidiker²

¹Prof. Dr. TC Trakya Üniv., İİBF, b_dural@yahoo.com,

²Öğretim Gör., TC Kırklareli Üniv., ugur.eyidiker@klu.edu.tr

Bu metinde feminist teorinin temel savları, dayanak noktaları ve mücadele pratiği, farklı feminist kuramlar doğrultusunda irdelenmeye çalışılacaktır.

Feminizmin Gelişimi ve Türleri

Feminizmi diğer fikir akımlarından ayıran özellik, kadın- erkek ilişkilerini, genel bir insanlık sorunu olmaktan çıkararak, cinsel kimlikler arasındaki çatışmanın erkekler lehine bir hiyerarşiye dönüştüğünü ortaya koyuşundaki, tutarlı- inatçı çizgisidir. Bu hiyerarşi nedeniyle kadınlar ikinci plana itilerek dezavantajlı hale gelmekte ve toplum içinde eşitlik var kılınmamaktadır. Doğallayın feminizm, kadını ön plana çıkararak politik tezlerini sınavan farklı bir ideolojidir. (Çakır, 2010: 415) Genel bir kadın hakları talebi doğrultusunda gelişen feminizm; sosyalist feminizm, Marxist feminizm, radikal feminizm, siyah feminizm, dijital feminizm ve sufragate halk hareketlerinden oluşan (eşit oy talebi) muhtelif türlere ayrılmıştır (Özgün, 2012: 347).

Feminizmin Batı'daki Tarihsel Gelişimi

Kadınlar ve kendileri adına ilk kez söylem geliştiren kadın kuramcılarının bazıları, bunu dinsel temelli bir bağlamda gerçekleştirmiştir. Özellikle rahibe olması için manastıra verilen kadınlardan biri olan Başrahibe Bingenli Hildegard (1098-1179?), papazların tüm telkinlerine rağmen bol bol kitap okumuş, düşünmüş ve müzikle ilgilenmiştir. Dualarında Tanrı'nın annelik yönüne vurgu yapmıştır. 16. yüzyılın sonlarına doğru Jane Anger (1560-1600), klasik görüşün aksine, Havva'nın Adem'e göre daha üstün ve kusursuz olduğunu savunmuştur. Ayrıca erkeklerin yeme-içme ve temizlenme faaliyetlerinin önemli bir bölümünün, kadınlar sayesinde geliştiğini vurgulayarak, kadın üstünlüğü üzerine tezleri belirtmeye çalışmıştır. (Walters, 2005: 15-21)

Kadınların toplumsal rollerine ilişkin görüşlerin çoğunun aydınlanma sırasında ortaya çıktığı bilinmektedir. Fakat kadının toplumsal rolüne ilişkin incelemeleri inceleyebilmek için 1405 yılında Christine de Pisan'ın (1364-1430) "*Book of the City of Ladies (Kadınlar Kenti)*" kitabını yazısına dek inmek mümkündür. Bu dönem kadınların siyasal gücünün gelişmesi ve

toplumsal durumlarına ilişkin tartışmalar ön plana çıkarılmıştır. (Miller vd., 1994: 257) Marie de Gournay (1565-1645), kadınların erkeklerle zeka yönünden eşit anlığa sahip olduğunu savunup, iyi olan her şeyin erkekler tarafından kadınlara yasaklandığını öne sürmüştür. Anne Marie van Schurman(1607-1678), insan zihninde sıradan olmayan ve hazla doldurulan her ne varsa, kadın imgelemi içine sığdırılabildiğini vurgulamıştır. (Walters: 33) Pisan kitabında Ortaçağ Avrupası'nda kadınların sesini duyurmaya çalışmıştır.

İlk kadın yazar olmamasına rağmen kadınları ön plana çıkaran Pisan'a rağmen, feminizm kendisi hakkında bilinçli bir şekilde ancak 17. ve 18. yüzyıllarda kavuşabilecektir. Burjuva sınıfının aristokrasiye karşı kazandığı zaferlerle birlikte erkek burjuva tipi, üretimde yer almaya başlamıştır. Bu durum kadının evde kalarak, ev işleriyle (domestik) ilgilenmesine yol açmıştır. Burjuva sınıfının burjuva demokratik devrimi gerçekleştirirken, farklı grupları yanına çekebilmek için öne çıkardığı eşitlik/ adalet/ kardeşlik gibi genel ilkeler, devrimden sonra herkes için gerçekleşmemiş ve farklılıklar göz önüne alınmamıştır. Nitekim kadınların bunları fark etmesi ve kadın cinsine yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik eylemleri için 19. yüzyılı beklemek gerekmiştir (Çakır: 416-417)

Kadınların toplumsal durumlarına ilişkin tek- tük yazılara rastlanmasına rağmen, 17.- 18. yüzyıldaki bilinçli kadın başkaldırışına kadar, kadının ikinci planda kalışı ve ezilmişliği, Avrupa Ortaçağ Hristiyan düşüncesinin egemenliği altında yerleşik bir hale gelmiştir. Aydınlanma dönemi kadınlarının, özellikle soylu kadınlar açısından daha iyi bir eğitime kavuşma-yönetimde yer alma arzuları, kadın haklarına ilişkin gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Burjuva devrimi ile birlikte kamusal alan ve özel alanın ayrılması sonucu, erkeklerin kamusal alana genel hakimiyeti, kadının özel alanda kalmasına neden olmuştur. Bu geri kalmışlık- siniklik- sindirilmişlik hissi, kadınların seslerini arttırmasına sebebiyet vermiştir. 19. yüzyılda İngiltere'de feminist teriminin kullanımını, giderek daha baskın bir karakter kazanarak, daha önce kadınlar hakkında yazan Aphra Benn (1640-1689) ve Mary Astell (1666-1731) gibi yazarların eserlerinin yaygın bir şekilde okunmasını ve kadın hareketinin hızla kitleselleşmesini sağlamıştır.

Eril Kavramlarla Oynamak

Mary Astell, Descartes'in deneyim ve bilgiye sahip olma gücünü akılda görmesini benimseyip bunu kadın mücadelesine uyarlayarak, kadınların da aklını kullanarak ilerleyebileceğini savunmuştur. Ona göre kadının geri kalmışlığı akıl noksanlığından değil, kötü yetiştirilmelerinden ve eğitim noksanlığından kaynaklanmaktadır (Bryson, 1992: 13-15). Mary Astell,

İngiltere’de kadınlara ilişkin fikirleri kabul edilen ilk yazardı. Kadınların yaşamlarının geleneklerle sınırlandırılmasına ve eğitim hakkının sadece erkeklere tanınmasına karşı çıkmıştır. Tanrının hem erkek hem de kadına zeki ruhlar verip, düşünebilme yetisini sınırlandırmadığını belirterek, bu zeki ruhların geliştirilmesinin, söz konusu kadın olduğunda nasıl yasaklanabileceğini sorgulamıştır. Kadınlar, kendileri için düşünmeyi öğrenmeli, erkeklerin yargısına güvenmek yerine, kendi zihin ve becerilerini geliştirmelidirler.

Feminizm kelimesi dünyanın büyük bir bölümü için yeni bir kelimeydi; sadece 1890’larda Fransızcadan İngilizceye geçmişti. İlginçtir ki, Oxford Sözlüğünde kelimenin ilk örnekleri negatif anlamlar taşımaktaydı. 1895 yılında Athenaeum Okulu, feminizm doktrinleriyle “*coquetting (sadece kendi kendine tatmin için erkeklerin dikkatini ve hayranlığını çekmeye çalışmak)*” mizahi bir dille dalga geçmeye çalışmıştı. Almanya’da ise feminizm açık bir şekilde sosyalizmle ilişkiliydi. Almanya’da kadınlara oy hakkı tanınmamış olup toplu işten çıkarmalar yaşanmıştır. 1900’lü yılların başında kadın düşmanlığı besleyen bazı yazarlar ise alternatif bir terim olarak “*Womanism (kadıncılık)*” terimini kullanma sokmuşlardır. (Walters: 1, 44-46)

Feminizmin ortaya çıkışında kadınların genel haklar ve özgürlüklerin kullanımı noktasında yoksunluklarını fark ederek, erkeklerle eşitlik hususundaki, eksikliklerin giderilmesine yönelik talepkar olmaya başlamaları, önemli rol oynamıştır. Böylece kadınlar ezilen bir gruba ait olduklarını benimseyerek, cinsiyet hiyerarşisini kırmaya yönelik girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Bu bağlamda atılacak her türlü adımın erkeklere karşı kadınlar arasındaki işbirliği ve edimli destekten geçtiğini benimseyen kadınlar, siyasal-sosyal kadın mücadelesin içerisinde yer alan kadın dernekleri/topluluklarına katılarak örgütlenme gereğinin bilincine varmışlardır. (Çakır: 417-418)

“Kendine Ait Bir Oda”

Dünya feminizminin erkek egemen akli hedef alan en keskin saldırılardan biri, “*Kendine Ait Bir Oda*” isimli eseri ile Virginia Woolf’dan (1882- 1941) gelmiştir. Söz konusu eser, kadınlar için çok etkili ve ilgi çekici bir savunma içermesiyle adını duyurmuştur. Virginia Woolf’un kitabında, ısrarla üzerinde durduğu, “*geçimini sağlama hakkı*” talebi, feminizmin temelinde yatan yaşamsal bir hakkı betimlese de, elde edildikten sonra kadınların tüm sorunlarını çözmeyi başaramamıştır. “*Geçimini sağlama hakkı*” çerçevesinde yürütülen mücadelenin ardından, iş dünyasındaki bazı yüksek mevkideki kadınların kazançları artmış olsa da, kadının iş hayatındaki genel ücret düzeyi, erkeğe kıyasla hala düşük düzeyde olup kadınlar, ev işlerini yerine getirmeleri karşılığında bir ücret elde etme şansına kavuşamamıştır. 1920’lerde Woolf

eserlerini kaleme alırken, feminist fikirle ekseninde tezlerini beyan edebilen kadın yazar sayısı, henüz bir elin parmaklarını geçmiyordu. (Bütün-I, 2019:) Daha çok kadınların özel sorunları: olan doğum ve çocuk yetiştirme ile ilgili konular yahut ev işlerini ve/ veya çocuk bakımını, ev dışındaki işlerle beraber yürütmek zorunda kalan kadınlar üzerindeki psikolojik- ekonomik baskılar, kadın yazarların dile getirilmeye çalıştıkları başlıkları oluşturuyordu. (Bütün-II, 2019:)

İngiltere'de 1960'lara kadar en azından feminist kelimesi genellikle aşağılayıcı bir şekilde karşılık bulmuştur. Erkek egemen bir sektör olan yayıncılık alanında dışlanmaktan korktukları, ya da toplumsal tepkiyle boğuşma gücünü kendilerinde bulamadıkları için pekçok kadın yazar, kendi cinsel kimliklerine ait itirazlarını ciddi oranda ketlemek zorunda kalırken, kadın sorununun uzunca bir süre kendilerine “*feminist*” diyecek kadar gözükara pek az kadının üzerinde yükseldiği unutulmamalıdır. Üstelik kadın sorununun etrafında dolanarak veya açıkça hiçe sayarak ayakta kalan kadın yazarlar, erkek egemen akıl tarafından sürekli ödüllendirilirken, feminist yazın erkeklerden çok “*ürkek*”- “*faydacı*” hemcinsleriyle mücadele etmek durumunda kalmıştır. 1960- 1970'lerde kadınlar tekrar örgütlenmeye başladığında, akım kendisine, “*kadın özgürlüğü hareketi (siyah, Üçüncü Dünya ve öğrenci hareketlerinden borç alarak)*” adını vermiştir. Feminizm kavramı bu yıllarda anlamı genişleyerek yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Sivil ve yasal eşitliğe tam olarak ulaşılamadığına dair haklı bir endişe taşınmasına rağmen, yeni hareket, üreme ve sosyal rollerinde kadınlara özgü sorunlara odaklanma eğilimine girmiştir. Bu yıllarda Britanya'daki feminist örgütlenme, en azından ulusal sınırların dışına uzanmaya ve yurtdışındaki feministlerle ortak olan veya olmayan şeyleri keşfetmeye çalışmıştır. (Karakuş: 2019).

Farklı Feminizm Türleri

Feminizm kadınlara ilişkin ortaya çıkan ilk kuramcılardan günümüze kadar birçok aşama geçirmiştir. Genel olarak feminizm, liberal feminizm, radikal feminizm ve Marxist ideolojiyi de içeren sosyalist feminizm olarak bölünmüştür. Son dönemde ağlaşma geleneği çerçevesinde feminist teori, dördüncü bir kol daha kazanmıştır. Bu kola, “*dijital feminizm*” yahut “*e-feminizm*” adı verilmektedir. Feminizmin örgütlü bir şekilde harekete geçişi ve bunun sonucunda siyasal haklar kazanmasına yol açacak eylemler bütününe, “*I. Dalga Feminist Hareket*” denmektedir. Nitekim bu dönemselsel hareket 19. yüzyılın ikinci yarısından, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır.

Liberal Feminizm

Feminist tarihte Amerikalı Judith Sargent Murrey'in (1751-1820), "*On the Equality of the Sexes (Cinsiyetler Arası Eşitlik Üzerine)*" eseri, Olympe de Gouges'in, "*Les Droits de la Femme (Kadın Hakları)*" isimli broşürü ve Mary Wollstonecraft'ın, "*A Vindication of the Rights of Woman (Kadın Haklarının Savunusu)*" isimli eseri, liberal feminizmin öncü yayınları olmuştur. Mary Wollstonecraft eserinde, çağdaş feminizminin doğuşuna zemin hazırlayacak kadın hakları savunusunu ve kadınların sorunlarını dile getirmiştir. (Miller vd., 1994: 257)

18. Yüzyılın sonundan itibaren kadının hayatında birçok pratik değişime uğramaya başlamıştır. Burjuva demokratik dizgesi çerçevesinde olgunlaşan, "yeni hayat" toplum içinde kadınların ailesi ile birlikte üretime katılımlarının azaldığı, kendilerine yetebilecek kadar gelir elde edememeleriyle neticelendi. Kırsal alanda eşiyle yanyana serflik yapan, üretim faaliyetlerine katılan hatta evinde beslediği 2-3 tavuğun bakımını üstlenen kadın, kentlerdeki yoğun işsizlik karşısında geçim sorunu yaşayan erkekler arasından uygun bir eş seçememenin sorunu yaşadı. Bunun yanı sıra, yeni yerleşim birimlerinde özgürce satabileceği en değerli meta olarak kendi bedeninden değerli birşeye sahip olmadığını kanıksamaya zorlandı. Ne var ki bu olumsuzluklara karşın daha fazla kadın eğitim görüp, okuryazar hale gelmekteydi. Aynı dönemde kadınların yaşamını içeren davranış kitapları ortaya çıkmıştı. Wollstonecraft yaşadığı dönemde kadınların eğitimsiz bırakılarak cahil ve tembel yetiştirildiğini belirtmiştir. Erkekler için en iyi kadın, kadın bedenine dair fantezileri en güçlü- tutkulu biçimde karşılayıp sadece özelde kocasını değil, genelde "erkeği" en iyi şekilde tatmin edendir. Kızlara nasıl kadın olunacağı küçük yaşta öğretilir. Büyüdükçe ve ortada izlenilebilecek başka seçenek kalmayınca, kadın olmanın avantajları kullanılmaya çalışılır. Wollstonecraft, üniversite eğitiminin kızlar için 19 yaşına kadar verilmesi gerektiğini belirtir. Eğitim kadınları cahillikten kurtaran ve kendileri olmalarını sağlayan en önemli araçtır. (Karıncı Dergisi, 2018: 1)

Kamusal Alan- Özel Alan Zıtlığı

Mary Wollstonecraft devrimci bir söylemle kadının geri kalmasının ve erkek tarafından ezilmesinin temel nedenini, kadının hayattaki tek amacının erkeğe hizmet etmesi gerektiğini kadına empoze eden, erkek egemen toplumsallaşma kalıplarında görmüştür. "*Feminizmin Annesi*" olarak da nitelenen Wollstonecraft'a göre kadınlar, duyguları ve güzelliklerini kullanarak evlenip, toplumda erkek kural koyucularca benimseye zorlandıkları "*fahişe konumlarını*", ev içinde kendileri takınmaktadırlar. Kamusal alan hayatın en önemli işlerinin görüldüğü ve salt aklın geçerli olduğu yegane

alandır. Özel alan ise içini kadınların doldurduğu ve önemsiz hazların giderildiği yerdir. Kadının tek görevi erkeğini memnun etmektir. Bu durum toplum tarafından kadına dayatıldığından, Wollstonecraft tarafından reddedilmektedir. (Seval, 2019) Kadınların bu yaşam tarzına rıza göstermelerini, saygınlığın yitirilmesi ve cisil bağlamda ölümsüz ruh konumuna yükselmesini sağlayabilecek aklını kullanımının önüne geçer. Eğitim, kadınların kendi durumlarını anlamasına, kendi çıkarlarını unutmasının engellenmesine ve erkeğin kölesi olmasının önüne geçecektir. Eğitim aynı doğaya sahip kadın ve erkek için paylaşılan şart- zorlukların eşit olması gerektiğini savunur. Eğitimle aklını kullanabilecek kadın iyi ve kötüyü birbirinden ayırabilecektir. Dolayısıyla da kadınlar, aldıkları eğitimle özel alandan çıkıp kamusal alanda her türlü işe girmelidir. Kadın kendini ancak böyle gerçekleştirebilecektir. (Donovan, 2016: 34-38)

Liberal akımda üzerinde ısrarla vurguda bulunulan akılcı insan, tüm haklara sahip bireyi imlemektedir. Ancak burjuva toplumunda bu hak herkes için düşünülmemiş; akılcılık ve bireysellik kadın için söz konusu olduğunda kavramdan yüz geri edilmiştir. Böylelikle de kadın, erkeğe bağlı, kocasının emrinde ve himayesinde bulunan bir cinsiyet olarak algılanmıştır. Özellikle kadının evlenmesi erkeğe bağlılığının sembolü haline getirilmiştir. Kadının burjuva kulüplerinde erkeklere verdiği coşku ve devrim için aktığı kan yok sayılarak; söz konusu cins mülkiyet, miras ve velayet hakları elinden alınarak erkeğe bağımlı kılınmıştır. Kocasını ile var olabilen bir yapıya sokulmuştur. (Okin, 1980: 249) Liberal teoride özel alan bireylere kamusal alan ise herkese aittir. Bu yüzden kamusal alana devlet müdahale edebilir. Özel alanda özgür olması beklenen bireyler yerine sadece erkeklerin özel alanda özgürlüğü sağlanmakta, kadınların eşine veya babasına zorunlu itaat etmesi beklenmektedir. Dolayısıyla liberal anlayışta sadece erkeklerin eşitlik haklarını sorgulayıp kullanabildiği bir yapı vardır. (Berkday, 2003: 39-40) Bu sebepten ötürü Locke gibi ilk siyasal liberal kuramcı sayılan bir düşünür bile kadınları deliler, suçlularla bir kefeye koyabilmektedir. Ne var ki, daha sonra gelen eleştirel düşünürlerden Rousseau'nun, yaşamının önemli bir kesimini sığındığı genç kadınların hizmeti ve himmetine bağlı olarak geçirmesi, süreç içerisinde burjuva demokratik dizgesi içinden yükselen bazı kadınların, tüm cinslerini olmasa da, en azından kendi bedenlerini "*özgürleştirebildiklerini*" tanıtlamaktadır.

Ev-içine Hapsolmek

Aydınlanmanın getirdiği doğal haklar görüşü, feminist öncüler tarafından da benimsenmiş ve erkeklerle aynı şekilde doğal hak sahibi olmaları gerektiğine inanmışlardır. Akılcılığın ön plana çıkışı ve sadece erkeklerin aklını kullanabildiği varsayımı ise erkeklerin, kadınlara kendi akıllarını

dayatması sonucunu doğurmuştur. Sanayi Devrimi'yle tamamlanan Çifte Devrimler Çağı'nda, emek piyasasının sınırlarının yeniden belirlenimiyle, fabrika- işlik üretiminin erkekler tarafından işgali, cins kimliklerinin durağan sisteminde, aklın doğal sonucu olarak yine erkek egemen akılca kabul edilmiştir. Özel ve aile yaşamı olarak kodlanan ev-içi ise akıl dışılığın ve kadınlığın sembolü haline getirilmiştir. Evlilik sözleşmesi ile kurulan aile bağında, kadının mülkiyet, miras ve velayet edinme hakkı elinden alınmıştır. (Donovan: 21-26)

Feminist teoride akıl, kadın özgürleşmesinin bir silahı olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda John Stuart Mill, "*The Subject of Women (Kadınların Tutsaklığı)*" eserinde, kadınların cinsiyet nedeniyle uğradığı haksızlıklara değinerek, akıl ve içgüdüyü birbirine karşıt olarak konumlamıştır. Akıl cinsiyete dayalı davranış farklılıklarını ortadan kaldırarak, cinslerin toplumsal ilişkilerinin dönüşümünde ön plana çıkmalıdır. Feminizmin liberal söyleminde doğuştan gelen haklar, sonradan oluşan ve özellikle cinsiyete göre farklılaşan ilişkilere karşı bir panzehir olarak kullanılmıştır. John Stuart Mill, 1869'da kadınların ikinci planda kalmasını eleştiren ve insan gelişmesinin önündeki en büyük engellerden olduğunu ileri sürdüğü eseri yayımlamıştır. Ona göre kadın erkek ilişkileri doğal olmayan eşitsiz bir yapıya dayanmaktadır. Kadınların eğitimsizliği onların gelişimini engelleyen en büyük etmenlerdendir. İdeal bir dünyada kadınlar ve erkeler birbirine benzeyecektir.

Buradan hareketle, kadınların da erkekler gibi doğuştan sahip olduğu haklar bulunduğu dile getirilerek, kadın mücadelesi uyandırılmaya, kadınların ayrımcılığa maruz kalmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Kuramcılara göre cinslerarasında görülen farklılıklar, hukuki eşitsizliği arttırıp, yurttaşlık haklarından faydalanmada, beklenenin aksine, erkekler lehine bir sonuç doğuramayacaktır. (Miller vd.: 257-258) Kadınların eğitim kurumlarında resmi olarak eğitim görememesi, kadın hareketlerinin eğitimi sağlayacak yapıların oluşturulması ve kaynak bulmak için bağış toplanması çalışmalarını yürütmelerini beraberinde getirmiştir. Doğal hakların savunucusu John Locke dahi (1632-1704) yukarıda değinildiği üzere, bu görüşü diğer liberal düşünürlerle birlikte paylaşmaktadır. 19. Yüzyılda kadın hareketleri gelişirken evlilik sözleşmesi ile kadının miras hakkı, çocuklarının üzerindeki velayet hakkı ve mülkiyet hakkı gibi temel haklarının elinden alınmasına karşı bir tepki de gelişmiştir (Donovan: 26).

Doğal Haklar Kuramının Dışı Akılca Eleştirisi

Locke, erkeklerin karıları ve çocukları üzerinde mutlak bir egemenliği olması gerektiğini belirtmiştir. Locke için özel mülkiyet, insanların kaderlerini tayin etmesini sağlar. Bu yüzden özel mülkiyet sadece erkeklere tanınmalı

kadınlara veraset yoluyla geçmemelidir. Locke ile beraber Ortaçağ'ın ev-içi hizmeti anlatan özel alan, ekonomik alanla yer değiştirirken, kadınlar özel alanın ikinci yorumundan da yüzgeri edilmek istenmişlerdir. Vatandaşlık için de akıl kullanmak esastır. Kadınlar ve küçük çocuklar akıllarını kullanamadıkları için vatandaş sayılmazlar.

Öte yandan ABD'de kadın hareketinin kökeninde, Amerikan iç savaşıma da yol açan kölelik sorunu yatmaktadır. İlk kampanyalar da köleliğe ilişkin olarak Angelina Emily Grimke (1805- 1879) ve Sarah Moore Grimke (1792-1873) tarafından düzenlenen eylem sayesinde gerçekleştirilmiştir. Kadınların, ABD'de 1848'de New York Seneca Falls'ta gerçekleştirdikleri bu toplantı, yeni kıtadaki ilk feminist eylem olarak adlandırılabilir. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi temel alınarak ve erkek egemenliği eleştirilerek hazırlanan, "*Declaration of Sentiments (Duygular Bildirgesi)*" kadınları eyleme çağırılmaktadır. Belgede siyasi hakların yanı sıra eğitim, çalışma hakkı istenmiş ve ücretlendirmede eşitlik talep edilmiştir. (Çakır: 418) Elisabeth Cady Stanton tarafından Seneca Falls'da yayımlanan bildirmede, erkek despotizminin yıkılması gerektiği belirtilmiştir. İlk olarak Sarah Grimke tarafından, mutlak tiranlık öğretisiyle benzeştirilerek öne sürülen bu tez, radikal feminizmin babaerkil sistemin eleştirisini içermektedir. (Donovan: 29-33)

Susan Brownell Anthony (1820- 1906), ABD'de siyahi erkeklere oy hakkının tanınmasından sonra, kadın olarak oy kullanmış ve anayasayı çiğnemekle suçlanmıştır. Halbuki ABD Anayasası'nda oy kullanmak için ırk ve renk ayrımı yapılmasına karşın, cinsiyet farklılığına yer verilmemekteydi. Diğer önemli bir kadın aktivist (eylemci) Charlette Perkins Gilman (1880-1935) ise kadın ve erkeklerin özelliklerini betimleyerek, kadını merkeze koymuştur. Gilman böylelikle kültürel feministlere öncülük etmiştir. Gilman'a göre kadın demek beslenme, eğitim, bir araya getirmek demektir. Bu yüzden kadınsı değerleri ön plana çıkararak, kadın dayanışması ve barışçıl bir feminizmin öncüsü haline gelmiştir. ABD vatandaşı kadınlara oy hakkıysa ancak 1920'de yapılan anayasa değişikliği sonucu tanınabilmiştir. (Çakır: 420-422)

Avrupa'dan Yeni Kıtaya Feminist Talepler

Fransa'da kadın hareketleri, aydınlanma dönemi ile beraber hız kazanmıştır. Bu minvalde Olympe de Gouge (1748-1793), 1791 Anayasası'nın kabul edilmesinden önce, monarşik yönetime, kadın haklarını içeren bir bildirme yollamıştır. Gouge, kadınların toplumda erkeklerle aynı işleri yaptıklarını, doğallayın siyasi hakların da aynı olması gerektiğini ileri sürmüştür. Ütopik sosyalistler emeği sömürülen herkesi eşit gördükleri için kadınların hak mücadelelerini genel emek mücadelesinden ayırmamışlardır.

Fakat Fransa'da Pierre Joseph Proudhon (1809-1865), ailenin temelini ve erkeğin otoritesinin sarsılacağını düşünerek karşı çıktığı kadınların siyasi hakları talebi, Fransız feminizmine ülke içinden tepki oluşmasına yol açmıştır. Fransa'da kadınların mücadelesi işçi mücadelesinin bileşeni şeklinde düşünüldüğünden, kadınların sürekli erkek emekçilerle birleşmesi istenir. Özellikle Flora Tristan (1803-1844), kadınların hangi ülkede olurlarsa olsun yasalar ve iş koşulları nedeniyle, erkekler karşısında ezildiğini belirterek, bu genel görüşe karşı koymuştur. Triston, tüm kadınların kendi içlerinde birleşmekten ödün vermemelerini istemiştir (Çakır: 427-428).

İngiltere'de feminist hareketin teori düzeyinde kalmaktan kurtulup ete kemiğe bürünmesi, Emily Pankhurst vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Sufrajyet eylemcilerinden birisi olan Pankhurst ile yoldaşlarının başlattığı ve kadınların “eşit oy” hakkına kavuşmaları gerektiğine yönelik eylem planının ilk adımı olarak, “Kadınların Toplumsal ve Siyasal Birliği (WSPU)” adlı örgüt kurulmuştur. Bu örgüte üye olanlar zamanla, “oy hakkı militanları” olarak anılmaya başlayacaktır. WSPU, önce politikacıları soruları ile sıkıştırmaya yönelir, daha sonra kendi iradeleri ile toplantı ve yürüyüşler düzenlemiştir. Eylemlerinde dikkat çeken renkte kıyafetler giyip, çarpıcı pankartlar taşımışlardır. Daha sonra kadınların taleplerine duyarsız kalan politikacıların kapılarını yumruklama eylemleri, giderek rastlantısal şiddet- kundaklama eylemlerine dönüşmüştür. Posta kutuları, kilise, kütüphane ve boş evler yakılmış, gittikçe radikalleşen eylemler sırasında iş, Dublin’de insanlarla dolu tiyatronun yakılmaya çalışılmasına dek tırmandırılmıştır. 1913’te Derby Koşusu’nda bir süfrajyet olan Widing Davison (1872-1913), kralın atının önüne atlayarak ölmüştür. Bu gelişmeler üzerine oy hakkı militanlarının çoğu hapishanelere atılmıştır. Burada kadınlar, ilk defa cins ayrımcılığını telin etme amaçlı, açlık grevine başlamışlardır. Eylemci kadınlarla başa çıkmakta zorlanan devlet bunun üzerine, çıkardığı yasa ile kadınlara zorla yemek yedirmiştir. (Bianet, 2020) Bianet’te, “sokak savaşları” başlığı altında irdelenen çatışma- eylem süreci şu şekilde özetlenmektedir:

“13 Ekim 1905'te Emmeline'in kızı Christabel, bir mitingde slogan attığı ve olay çıkardığı gerekçesiyle tutuklandı. Christabel, para cezasına çarptırıldı ancak yargılamayı tanımadı ve cezayı da ödemeyi reddetti. Bu nedenle hapse atıldı. Bu olay, kamuoyunda ilk kez kadınların siyasi hak için polisle çatışmasının gerekip gerekmedi tartışmasını gündeme getirdi. 1907'de Emmeline, oy hakkı için aktif olarak çalışan iki kızına katılmak üzere Londra'ya geldi. Yedi yıl boyunca defalarca hapse atıldı. Ellili yaşlarında, sokaklarda oy hakkı için çarpışan onlarca kadından biriydi. 18 ay boyunca, tam on defa açlık grevi başlattı. 1914'te Birinci Dünya Savaşı başlayınca Britanya'daki kadın hareketi önderleri de yeni bir düzenlemeye gidilmesi konusunda anlaştılar. WSPU temsilcileri hükümetle pazarlığa oturdular.

Hükümet hapisanelerdeki kadın hakları eylemcilerini serbest bıraktı. Karşılığında da WSPU savaş boyunca sert eylemleri rafa kaldırdığını açıkladı. Bu anlaşmadan sonraki ilk mitinge tam 30000 kişi katıldı.” (Bianet, 2020)

Owen’den Oy Hakkı için Mücadeleye

İngiltere’de Robert Owen’ın, (1771-1858) siyasal fikirleri arasında kadınlara iş hayatı ve sosyal ilişkiler ağının içinde daha geniş haklar tanınmasını öngören, kadın savunuculuğu önemli yer tutuyordu. İşlikler içinde çocuklar için kreşler, eşit işe eşit ücret ve kadınların eğitilebilmelerini sağlamak hedefiyle, hem okuma- yazma hem de meslek kursları düzenleyen Owen, kendisine yönelik eleştirileriyle tanınan Çartist hareketin (Marx-Engels, 1994:79) dikkatini de, kadın sorununa çekmeyi başarmıştı. (Uslu, 2014) Çartist Harekete (1838-1848) katılan kadınların beklentileri, mülk sahibi ve çocuklar üzerindeki velayet hakkının tanınması olmuştur. İngiltere’de mücadeleleriyle eğitim ve çalışma alanında birçok hak elde eden kadınlar, siyasi haklardan bu dönem için mahrum bırakılmışlardı. Kadınların mücadelesine destek olarak John Stuart Mill (1806-1873), Avam Kamarası’na oy hakkının tanınmasına yönelik yasa teklifi sunmuştur. Milicent Garret Faecett (1847-1929), “*National Union of Women’s Suffrage Societies (Kadın Oy Hakkı Dernekleri Ulusal Federasyonu)*” kurarak meclisin kararlarını etkilemeye çalışmıştır. (Gillet, 2018) Kadınların oy hakkı mücadelesi 1893’de Yeni Zelanda’da, daha sonra Avustralya’da, 1920’de ABD’de, 1918’de belirli koşullar altında da olsa İngiltere’de sonuca ulaşmıştır. (Özgün: 350)

İngiltere’de parlamentoyu etkileyerek siyasal kazanım elde edemeyen kadınlar, militarist bir şekilde eylemlere girişmişlerdir. Bölümün başında kısaca tanıtılan Emmeline Pankhurst (1858-1928) ve kızları Christabel Pankhurst (1880-1958), Sylvia Pankhurst (1882-1960) radikal feminizmin öncüleri olarak, “*Women’s Social and Political Union*’ı (Kadınların Sosyal ve Politik Birliği)” kurmuşlardır. Bu hareketin yayın organı olarak da “*Votes For Women (Kadınlar İçin Oy)*” dergisini, kadınlarını örgütlemek için çıkarmışlardır. Nitekim “*Suffrage (Oy Hakkı)*” kelimesinden türeyen, süfrajete denilen ve kadınlara oy hakkının tanınması için mücadele eden kişiler, bu grubun içinde örgütlenibildiler. Yasadışı sayılan birtakım faaliyetlerde bulunmaktan çekinmeyen örgüt üyeleri, uzun soluklu bir kadın mücadelesinin temellerini attılar. Polislerle çatıştılar, duvarlara yazı yazdılar, kendilerini mecliste zincirlediler ve ilk defa açlık grevi eylemini uyguladılar. İngiltere’de kadınlara oy hakkı 1918 senesinde oy verebilmek için kadının 30 yaşını aşmış olması ve belli bir kazanç sağlayan işte çalışması koşullarına bağlı olarak tanınacaktı. (Çakır: 424-425)

Almanya ve Sosyal Demokrasi İçine Sıkışmak

Almanya’da sosyal demokrasi içinde kadın hareketi, Clara Zetkin, August Bebel ve Rosa Luxemburg’un mücadeleleriyle ivme kazanabilmiştir. Fakat bu grubun Marxist düşünce yapısına fazla bağımlı kalması nedeniyle, kadın hareketi işçi hareketinin içinde erimiştir. Nitekim hareketin daha çok erkek merkezli olması, aile içinde kadının yerinin ayrıştırılamaması, kadın emeğinin değerinin anlaşılabilmesi ve kadına şiddete karşı bir tavır geliştirilememesi nedeniyle bu hareket, sağlam siyasal tabana oturamamıştır. (Zihnioğlu, 2005) Bu ülkede, Rosa Luxemburg’un (1871-1919) kitle grevlerini açıklarken belirlediği devrimci görüş önemlidir. Burada kadınlara ilişkin haklar ağırlıklı olarak devrimci söylem içinde aktarılmakta ve emekçi- kadın dayanışmasının kırılma noktasına uğratılmaması adına, kadına ait sorunların yer yer ketlendiği gözden kaçmamıştır. Bebel açısından da kadınların kurtuluşu, içinde kendi cinsleri için mücadele edecekleri sosyalizm ile mümkün olabilecektir. Clara Zetkin (1857-1933) ise Almanya’da kadınların devrimci mücadeleye girişmesine öncülük etmiştir. Spartaküs Birliği, Alman hükümeti tarafından dağıtılınca Moskova’ya gitmeden Zetkin, burada faaliyet yürüten kadın enternasyonaline yön vermiştir. Almanya’da kadın hareketi gelişen sanayinin yarattığı sorunlar ve işçiler üzerindeki etkisi nedeniyle, sınıf mücadelesi içinde kendisini konumlandırmaya çalışmıştır. (Çakır: 429-430)

Rusya’da burjuvazinin gelişmemiş olması feminizmin özellikle soylu kadınlardan önce radikal söylemlere dayanan devrimci bir yapı içinde gelişmesini sağlamıştır. Lenin’in (1870-1924) eşi Nadezhda Krupskaya (1869-1939), Ortodoks Marxizmi Rus kadınına uyarlayan, “*Kadın İşçi*” broşürü ile ilk önemli kadın eylemini gerçekleştirmiştir. (Bryson: 135)

Radikal Feminizm

Birinci Dalga Feminist Hareketler sonucu kadınlar, siyasal haklarını birçok ülkede elde etti. 1960’larda başlayan ve 70’lerde radikal bir hale gelen, “*İkinci Dalga Feminizm*” arasında kalan sürede, Fransa’da Simone de Beauvoir (1908-1986), “*Le Deuxieme Sexe (İkinci Cinsiyet)*” isimli eseriyle, adeta yeni bir çağın açmıştır. “*Kadın doğulmaz, kadın olunur*” önermesi ile kadının özgürlüğünün elinden alınmasının temelinde, kadınlığın toplumsallık içinde kuruluş biçiminin yattığını belirtmiştir. (Bryson: 135) Kadın olmak De Beauvoir için tarihin kişiye dayattığı bir zorunluktan ibarettir. Daha ilk doğduğu anda, toplumun uymaya zorladığı kalıplar altında büyütülüp eğitime tabi tutulan kadın, hakim kültürel dizge içerisinde zaman içinde, sokaktaki ezik kadına dönüşmektedir.

İkinci Dalga Feminizm, II. Dünya Savaşı sonrası, pekçok ülkede yankı bulmuştur. 1947'de Birleşmiş Milletler bünyesinde Kadınların Konumunu İnceleme Komisyonu oluşturulmuştur. Kadınların haklarını içeren İnsan Hakları Beyannamesi yayımlanmıştır. Mexico City, Kopenhag ve Nairobi'de üç konferans düzenlenmiştir. Bu dönemin en önemli feminist yazarı, “*Second Sex (İkinci Cins)*” isimli eserinde De Beauvoir, kadının kimlik bulmasının önüne geçildiğini, ondan yaratma ve icat etme gibi geniş bir hayat biçimi yerine, sadece yaşama hakkıyla yetinmesinin istendiğini kanıtlamaya çabalamıştır. Erkek geleceği inşa eden varlıktan; kadın daima bir nesneleştirilmiş ötekidir. De Beauvoir için bağımsız kadın aktif olan, erkeğin empoze ettiği pasifliği reddeden, erkeklere özgü değerleri kabul eden ve erkeklerle aynı koşullar altında düşündüğü, çalıştığından gurur duyan edimli-eylemlerli bir kişiliktir. (Walters: 137-142)

Anımsanacağı üzere, I. Dünya Savaşı'nın sonlarına rastlayan dönem sonrası, feminist mücadele hız kesmiştir. Feminizmin 1970'lerdeki ikinci yükselişine kadar Simone de Beauvoir¹ (1908-1986), feminist düşünceye önemli artılar sağlamıştır. Kadının varoluşçu felsefenin etkisi ile erkek tarafından nasıl ötekileştirildiğini ve yabancılaştırıldığını ortaya koymuştur. De Beauvoir ile birlikte feminizm, teorik altyapısına kavuşmuştur. Kadınların sorunlarının kadın olarak doğmuş olmalarından ziyade, içinde yaşamaya- kabullenmeye zorlandıkları ataerkil toplum yapısından kaynaklandığı ortaya koyarak, gizlenen tüm sorunların açığa çıkarılması gerektiği vurgulanmıştır. Böylece giderek radikalleşen feminizm; şiddet, taciz, kürtaj, mobbing gibi konularda kampanyalarla örgütlü hale gelmiştir. (Tidd, 2004: 17-43) Kadınların kamusal alandan dışlanıp, ev içindeki özel alana zorunlu olarak eklenildiği bir dünyanın eleştirisi, feminist yazarlar tarafından sürekli yapılagelmektedir. Ne de olsa kamusal alanın hakimi olan erkeğe karşı, kadınların bireysel haklarını kuşanıp var olma savaşı içine girmeleri temel bir kazanımdır. Bu meyanda, liberalizmin birey- yurttaş hakları kuramını eleştirerek, siyasal özgürlüklerin ancak tüm gruplara eşit bir biçimde dağıtımıyla gerçekleşebileceğini savunmaları, Simone De Beauvoir'den bugüne feminizmin, sözdağarına kattığı en önemli konulardandır. (Pateman, 1993: 120-130)

Friedan: Siyasal Özgürleşme Yeterli mi?

¹ Simone de Beauvoir: “1908 yılında Fransa'nın Paris kentinde doğdu. 21 yaşındayken, De Beauvoir Jean-Paul Sartre ile tanışarak hem yaşamlarını hem de felsefi inançlarını şekillendirecek romantik bir ortaklık kurmuşlardır. De Beauvoir, modern feminizm hareketinin öncüsü olarak kabul edilen 1949 tarihli, ‘İkinci Cins’ isimli eseri de dahil olmak üzere, uzun süren kariyeri boyunca (genellikle varoluşçu temalarla) sayısız kurgu ve kurgusal eser yayınladı. De Beauvoir ayrıca sesini çeşitli siyasi unsurlarla duyurdu ve dünyayı kapsamlı bir şekilde gezdi. 1986 yılında Paris'te öldü ve Sartre ile birlikte gömüldü.” (Biography, 2020)

İkinci dalga feminizmin eleştirdiği en önemli noktalardan bir tanesi siyasal özgürleşmenin, kadının tam anlamıyla özgürleşmesini sağlamadığıdır. Nitekim Betty Friedan (1921-2006), kadının siyasal özgürleşmesinin anneliğe ve ev kadınlığına hapsedilmesini engelleyemediğini savunmuştur. Kate Millet da (1934-2017), kadının psikolojik, cinsel ve kişisel olarak ezildiğini belirterek, kadın mücadelesinin ister istemez siyasal mücadelenin dışına taşıldığını hatırlatmıştır. Bu dönem feminizm daha devrimci ve radikal bir yapıda görünüm sergilemiştir. (Heywood, 2003: 242)

İngiltere’de Juliet Mitchell’in (1940-), “*Woman’s Estate (Kadının Varlığı)*” kitabı, kadın özgürlüğü hareketinin temel eserlerindedir. Mitchell’in görüşleri belirli hedefler doğrultusunda devrimci bir nitelik de taşımaktadır. Ona göre kadının dört temel alanı olarak kabul gören üretim-üreme- cinsellik- çocukların toplumsallaşması alanlarında kemikleşmiş erkek egemen toplumsal bakış karşısında, devrime ihtiyaç vardır. Bu savı bazı LGBT eylemcileri, kadın özgürlüğü için önemli görmüşlerdir. Erkeğin egemenliğinin elinden alınması için lezbiyenlik, politik olarak tek şart olarak öne sürülmüştür. Rita Mae Brown (1944-), heteroseksüel kadın ile lezbiyen kadın arasındaki farkı reform ile devrim arasındaki farka benzetmiştir. Ayrıca lezbiyen feminizm yaşayan bir ailede, tüm fertlerin heteroseksüel olması gerektiği görüşü, başat erkek ve pasif dişi rollerini reddetmekte olduğundan, erkek egemen akıl karşısında korkutucu bir işlev üstlenmiştir. Dönemin en önemli uygulamalarından biri de kadınların bilinçlilik düzeyinin artırılmasını amaçlayan ve grup terapisi olarak görülen uygulamadır ki, söz konusu uygulama, Amerikalı Kathie Sara Child tarafından geliştirilmiştir. Bu uygulamadaki amaç, kadınların dedikodu boyutunda olmayan deneyimlerini birbirleriyle paylaşarak, ortak noktaların ve onları parçalayan unsurların belirlenmesinin sağlanmasıdır. (Walters: 155-157)

Radikal feminizm kadınların sol ve radikal örgütlerde erkekler tarafından geri plana atıldıklarının farkına varmalarını kolaylaştırmıştır. Bu noktada feminizm 1970’lerden itibaren artık daha yoğunluklu eylemliliğe girşerek, önceden oluşturulmuş teorik altyapısının, “*Kadın Kurtuluş Hareketi*” veya “*Feminist Hareket*” olarak başlı başına ayrı, kendisi hakkında bilinçli- eylemlili bir harekete dönüşmesine ön ayak olmuştur. Radikal feminizmin temelinde, erkek egemenliği altında erkeğin ezen, kadının ezilen unsur olduğu bir toplumsal ilişki ağına yöneltilen başkaldırı vardır. Bu ilişkide sadece durumun saptanması yetmemekte, erkeğin bu düzenin oluşmasını sağlayan rolünün somut olarak ortaya konması amaç edinilmektedir. Erkeğin doğuştan gelen biyolojik avantajı, ailede başlayan güç odaklı ilişki ağının kurulmasına yol açmaktadır. Böylece güce bağlı olarak erkeğin egemenliği meşrulaştırılmaktadır. Erkek egemenliğinin bu ilk baskısı ve kabul edilişi, diğer sınıf- irksal baskılara kapının açılmasıdır. (Güneş, 2017: 245-253)

Radikal feministler açısından önce şunun anlaşılması gerekmektedir: Erkek sömüren ve ezen kadın ise ezilendir. Bu yüzden sadece toplumsal koşullar, bu hiyerarşik ezilmeye neden olamaz. Erkeğin bu hiyerarşik düzenden çıkarı vardır ve çıkarlarını kolay kolay terke yanaşmayacaktır. (Özgün: 360-361)

Cinselliğin Diyalektiği

Kadın erkek ilişkilerinin temelinde yatan cinsellik, ancak kadının beden ve kimliği üzerinden yeniden kavramsallaştırılırsa, kadının özgürleşmesini sağlayabilir. Bu noktada Shulamith Firestone (1945-2012), *“Cinselliğin Diyalektiği”* isim eseri ile kadınların ezilmesini, biyolojik üremede görmüştür. Diyalektiği sınıf ve ekonomi yerine cinsiyete indirger. İlk sömürünün kadın erkek arasındaki ayırmadan kaynaklandığını belirtmiştir. Kadınların üretim güçlerini ele geçirerek, üreme biçimlerini değiştirmesi gerektiğini belirtir. Böylece rahim dışı üreme ile birlikte cinsel roller ortadan kalkacak ve androjen (her iki cinsten de bulunan), sınıfsız bir toplum oluşacaktır. Cinsel iş bölümü kapitalizmin istediği bir durum olduğundan, biyolojik farklılık ortadan kalkmadıkça kadının kamusal alanda çalışmasının bir anlamı olmayacaktır. Margaret Atwood (1939-)- Adrienne Rich (1929-2012) ise kadının en önemli özelliklerinden biri olan üremenin tikel biricikliğinden vazgeçilmemesi gerektiğini savunarak, yapay yollardan üremenin kadını bir araç haline getireceğini kaydetmiştir. Kadın bedeninin kendisi tartışma konusu olmadığı zaman bir sömürü başlamaktadır. Moda, cerrahi operasyonlar, cinsellik yoluyla toplum ve ailede kadının bedeni, erkeğin tahakkümü altına alınmıştır. Önemli olan kadının bedeninin özgürleştirilebilmesi için gizlenen- üstü örtülen şiddet, üreme, cinsellik konularında her safhanın apaçık ortaya çıkarılmasıdır. (Çakır: (448- 452).

Betty Freidan’a göre kadına kocası, çocukları, cinsiyeti gibi zaten sahip olduğu nesnelere benlik kazandıramaz. Kadınların her türlü damgalanmasına karşı çıkılarak, karşı cinse ve topluma açık çağrıda bulunulmalıdır: *“Nasıl ki aptal sarışın olmak istemiyorsam, feminist olarak etiketlenmek de istemiyorum”* çağrısını dillendiren kuramcı, feminizmin feminist olarak etiketlenmeye karşı çıkacağı yerde, etiket olarak sahiplenişini eleştirmiştir. Kate Millett’a göre politika, her türlü erk kaynaklı ilişkiye denk düşer ve cinsiyetler arasındaki erk ilişkisi de, aslında çok az incelenmiş olan siyasal konumlandırmada, hem birinciyi hem de ikinciyi imleyen ilişki türüdür. Böylelikle kadınlar, putlaştırılırken köleleştirilip kişiliksizleştirilmektedirler. (Freidan, 2010)

Radikal feminizmin örgütlenişi esnek yapıda olmalıdır. Erkeğin ön plana çıkardığı rekabet, ezme, tahakküm, şiddet hiyerarşik bir yapı benimsenmez. Örgütlenme özerk olarak erkeklerden farklı hatta onlara kapalı bir şekilde

yapılmalıdır. Kadınların kendilerini ifade etmesinin önü açılmalı ve diğer kadınlarla dayanışma içinde olmalıdır. Marxizm'deki “*praxis*”² kavramı, radikal feminizmde eyleme geçmek, mücadele azmi içinde, kazanıma yönelik birtakım düzenlemeler yapmak için kullanılır. Böylece kadınlar devrimci bir anlayışla var olan sorunlara çözümler üretecektir. Bunun için kadın sığınma evleri, kooperatifleri ve işletmeleri gibi uygulamaların yanında ulusal-uluslararası kanun ve anlaşmalar, bu eylemliliğin bir parçası olmalıdır. Kadınların birlik olması için ırksal, dinsel hiçbir ayırımın olmaması gerekir. Bu yüzden “*kız kardeşlik dayanışması*”, radikal feminizmin ana öne sürümüdür. Dayanışma bütün kadınların bilinçlendirilmesi ile mümkündür. Özel alanın politik olarak erkekler tarafından bloke edildiği herkese anlatılmalıdır. Marx için ezilen ve bilinçlenerek örgütlenmesi gereken proletarya, radikal feminizmde bilinçlendirilecek kadın yığınlarıyla yer değiştirmiştir. Bilinçlenme kadının yaşadığı andaki durumunu anlama ve ona yön verme olanağı sağlayacaktır. Devamında psikolojik unsurlar devreye sokularak o güne dek konuşulmayanlar, bilinçaltına süpürülenler açığa çıkarılarak, ataerkil toplum eleştirilip, feminist birikim yeni bir bilgi kuramı geliştirecektir (Çakır: 454- 457)

Erkeğin kadına yönelik şiddetinin devam etmesi, kürtaj hakkına yönelik tehditler kadınların ikinci sınıf olarak algılanmasının başat nedeni olarak görülmüştür. 1975'te Amerikalı Susan Brownmiller (1935-), tecavüzle ilgili olarak, “*Against Our Will (İrademize Karşı)*” adlı eserini yazarak, kahraman tecavüzcü mitini, yapı- bozumcu yorumla tersyüz etmiştir. Tecavüz bütün erkekler tarafından kadınlara karşı bilinçli olarak kullanılan bir korkutma aracıdır. Brownmiller'in, “*pornografi kuram, tecavüz de uygulamadır*” görüşü, feministler arasında bir slogana dönüşmüştür. (Brownmiller, 1993: 7- 62)

Sosyalist Feminizm

Sosyalist feminizm 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkin hale gelmiştir. Daha önce kadın mücadelesinin, işçi mücadelesinin içinden tam ayrışamayışının, söz konusu akımın bağımsız olarak örgütlenmesine engel olduğu bilinmektedir. Sosyalist feministler için cinsiyetler arasındaki farklılık toplumsal ve ekonomik yapıdan kaynaklanmaktadır. Bu farklılığın ortadan

---

² Praxis felsefesi nedir? “*Sonsuzluk araştırmasına için olarak ele alınan beden araştırması, duygu ve beden kuramı üzerine inşa edilmiş bir özgürlük anlayışı praksisin ontolojisi için oldukça güçlü bir temel teşkil eder. Felsefe tarihinde praksis araştırması ile sonsuzluk araştırması dolaysız biçimde ilişkili olarak incelenmiştir. Bu ilişkilendirmenin temel nedeni ise özgürlüğün ve etiğin sonsuzlukla kurulan ilişkisidir. Bunlar arasındaki ilişki tarzı ontolojik bir temellendirmeye ihtiyaç duyurur.*” (Türkmen, 2014: 117)

kaldırılabilmesi için birleşen kadınların kendi devrimine ihtiyaç vardır. Sosyalist feminist yazarlara göre kadının evde hiçbir ücret almadan çalışması, kapitalizmin işine gelmektedir. Fakat zaman zaman kadınları evden çıkararak hem yedek işgücü oluşturmakta, hem de erkek ücretleri üzerinde bir tehdit unsuru yaratılmaktadır. Yani kadının çalışması da çalışması da kendi dışında oluşturulan sistemin aygıtlarınca şekillendirilmektedir. Ayrıca sistem bazen dışarı yani kamusal alana çektiği kadını, işine gelmediğinde tekrar özel alana ücretsiz çalıştığı evine yollayabilmektedir. (Özgün: 358-359)

Sosyalist feministler özellikle Marxist düşüncenin diyalektik materyalizm, ideoloji, sınıf bilinci, yabancılaşma, emek, praxis gibi kavramlarını, kadınlar açısından yeniden uyarlama yoluna gitmişlerdir. Radikal feminizmin eylemlerini yol gösterici olarak benimsemişlerdir. Sosyalist feministler genel olarak mücadelenin sınıf mücadelesi ile birlikte toplumsal cinsiyet mücadelesine de kapı aralaması gerektiğini savunmuşlardır. Alman sosyal demokrasisi içinde Clara Zetkin, August Babel, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht ise kadına komünist program içinde daha ayrıntılı yer vererek mücadeleyi birleştirmişlerdir. Daha sonraki dönemde sosyalizmin gelişmesi, Sovyet deneyimi pratiğinin kadının toplumsal hayatta dışlanışının ve ikinci plana atılışının Marxizm tarafından tam anlamıyla açıklanamaması, Marxizm'in kadın sorunlarını ancak kısmen karşıladığı, bu ideolojinin ekonomi-dışı zor hususunda eril egemenliği çözmekte yetersiz kaldığı inancının benimsenmesini sağlamıştır. Kadının emeği her şekilde ezilmekte, kadınlar evde ve dışarda sistematik baskı altında tutulmaktadır. Sosyalist feminizmde kadının ezilmesi, sınıf baskısından daha fazla anlam taşımıştır. Marxizm salt işçi sınıfının durumunu açıkladığı için cinsiyet farklılığını marjinalleştirip, erkeklere özgü olarak geliştirmiştir. Dolayısıyla cinsiyet yoktur, sadece sınıf vardır. Marx- Engels, proleter kadının kapitalizmin üretim faktörlerine sahip olmasından dolayı ezildiğini belirtir. Ortodoks Marxist kuramda, ailenin önemine vurgu yapıp erkeğin burjuva kadının proletaryayı temsil ettiği belirtilerek, kadının ve ailenin önemi vurgulansa da, son kertede aile ve kadın sınıf içinde eritilir. (Özdemir, 2017: 397- 403)

Sosyalist feministler, Marxim'in temel unsurları olan üretim araçları- emek gibi unsurları eleştirel bir biçimde genişletip, erkek egemenliğini maddeci temelli olarak açıklama yoluna gitmişlerdir. Özellikle Christine Delphy gibi feministler, Marxizm'den esinlenmenin yanında, bir kopuşu da ortaya koymuşlardır. Marx'ın kapitalizmde insanlar arasındaki ilişkilerin şeyler arasındaki ilişkiye dönüştüğü, bu nedenle bireysel emeğin toplumsal emek haline geldiği görüşü, kadın emeği bakımından açıklayıcı bir nitelik taşımamaktadır. Bu bağlamda kadının evdeki emeği karşılıksız, saati ve günü belli olmayan, sevgi taşıyan bir yapı arz ettiğinden, toplumsal emek içindeki yerinden söz edilmemiştir. (Acar -Savran, 2009: 20-30)

Marxizm’de kadınların bir sınıfı yoktur. Kadınlar erkeğin dahil olduğu sınıfa eklenirler. Babası ve kocası hangi sınıfa mensup ise kadın da zorunlu olarak, o sınıfın parçasıdır. Dolayısıyla sömürülen ve ezilen kadınlar proleter kadınlardır. Devrim ve bunun sonucunda yaşanacak gelişmeler, proleter kadının hakkıdır. Burjuva kadını Rosa Luxemburg’un dediği gibi “*asalağın asalağıdır*”. Heidi Hartmann (1945-) ise Marxizm’i kadının özgül niteliğini ortaya koyamadığını belirterek eleştirir. Hartmann, Marxizm’in ancak tarihsel maddecilik yöntemi ile feminizme katkı sağlayabileceğini savunmaktadır. Kadının emeğinin sömürülmesinden sadece kapitalizmin değil, erkeklerin de çıkarı vardır. Erkekler kadınların üretkenliğini, cinselliğini ve daha iyi ücret getiren işlerde çalışmalarını engelleyerek, akçalı alanlarda kendi biricik konumlarını perçinlerler. (Özdemir: 401- 402)

Marxist Kuramın Eksikleri

Alison Jaggar’a göre (1942-) kadın, cinsellik, entelektüel ve annelik olmak üzere üç temel alanda yabancılaşır. Kadın, dış baskılar nedeniyle bedeninden koparılır ve ona sahip çıkması engellenir. Diyet, estetik, makyaj başkaları için yapılan birer faaliyet olarak öne çıkar. Çocuk sayısı, çocuğunu ne zaman doğurabileceğine karar verebilmek elinde değildir. Kürtajın yasaklanması ya da zorla kürtaja maruz bırakılma, bedenin yabancılaşma unsurlarından bir diğeridir. Kadın kürtaj yapıp yapamayacağı hususunda çifte baskı altındadır. İlk engel cinsel paydaşından kaynaklanır. İlişkinin niteliğine göre doğurma ya da doğurmama hakkı önce paydaşın eril değerlerince sınanır. Daha sonra toplumsal baskı, kendisini belli eder. Çoğu erkeklerden oluşan yargı- erkek yöneticilerce doldurulmuş tıp ve genelde kürtaj karşıtı eylemlerin şampiyonluğunu elden bırakmayan dinsel- ulusal kamuoyu, tek tek geçilmesi gereken barikatlar kurarlar. Kadınlar toplumsal ortamda fikirlerini söylemeye çekinirler, aşağılanırlar ve erkeklerin belirlediği sınırlar içinde konuşmaya zorlanırlar. Bu durumun değişmesi için önce zihinlerin, sonra da buna neden olan eril kurumların kökten değiştirilmesi gerekir. (Tong, 1989: 186-189)

Marxizm’in temelinde insanı insan yapan şey üretmesi (homo faber)³, üretmesini sağlayan emeğine sahip olmasıdır. Fakat Marxizm kadının ev içi emeğinin ücretlendirilmesi hususunda, kesin cevaplar sunmamaktadır. Aile-içi üretim bakımından kadının ve çocukların çalışması bir zorunluluktur. Marx- Engels proleter aile yerine daha çok mülkiyetin devamını sağlamaya yönelik olarak, burjuva aile tipine ilişkin görüşlerini ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla sosyalist feminist yazarlar, daha çok kadının ev- içi emeğinin

³ Homo faber: Yapan, işleyen insan. Marxizm’de insanın biricikliği ve değerli olmasını sağlayan koşul onun işleterek, üretim koşullarında üstlendiği görevleri yerine getirebilme özgülüğüdür(yn)

ücretlendirilmesi üstünde durmuşlardır. Kadınların ev- içi emeği, erkekler tarafından sürekli aşağılanır ve küçük görülür. Paranın değer olarak belirlendiği bir toplumda, kadınların evlerinin içinde çalışması, paraya değer görülmediği için (emek ranta eril akılca el konulması) yok sayılır. Kadının profesyonel iş gücüne katılımı, yine erkeklerin ücretlerinin, genel maliyetlerin düşürülebilmesi için yedek işgücü olarak konumlandırılmasıyla sağlanmaktadır. Böylelikle emek- ranta kapitalist pazar mekanizmaları içinde, ikinci kez tecavüz edilmektedir. Kadınların düşük maliyetle eşit tutulması beraberinde, kadının emeğini özgürce satmasının engellenmesini getirmektedir. Kadın kaderinin erkek emekçilerin ücretlerinde yapılacak “*ayarlamaya*” indirgenmesi, kadının sosyal- toplumsal ezilmişliğini perçinlemektedir.. Uzun bir süre erkeğin evi geçindirmesi gerektiği düşüncesi nedeniyle, sendikalar dahil tüm toplumsal kurumlarca, kadınlar sadece evlerine hapsedilmiştir (Özgün, 2019: 390).

Kadının Kendisine Yabancılaşması

Emeğinin ürünü elinden çıkan işçi, o ürüne sahip olamayınca önce emeğine sonra işine, sonra çalışmaya arkadaşlarına ve topluma yabancılaşır. Dolayısıyla bir kişinin yabancılaşabilmesi için Marxizm’de ücret karşılığı emeğini satması gerekir. Bu kategorizde kadınlar ev işinde çalıştırıldıklarından, Marxizm’e göre de yabancılaşamaz. Oysa ki gerçek hayatta kadınların yabancılaşması, erkeklerden daha ağırdır. Zira yabancılaşan erkek rahatlamayı kadında arar. Fakat kadının böyle bir rahatlama olanağı yoktur. Ann Foreman’a göre kadınlar, kendilerini, sadece başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak için var olan bir araç olarak algılamaktadırlar. Bu algılayış kadının her şeyi bir vazife olarak görüp yaşamın tüm unsurlarına yabancılaşmasına neden olmuştur. Aynı yaklaşıma devamında, “*Dalla Costa ise, kadınların sadece çalışarak kurtulacakları mitinin sorgulanmasını istemiştir. Verili haliyle üretime katılmakla kadınların yabancılaşması sona erdirilemeyecektir.*” (Kaplan, 2018:5) fikri eklemenecektir.

Sonuç: 4. Dalga Feminizm: Dişiliğin Sosyal Medyadaki Serencamı

Aslına bakılırsa 4. Dalga feminizm olarak nitelenen, “*digital feminizm*” hareketi, içinde bulunulan çağın, hibridleşme/ yersiz- yurtsuzlaşma olgularının paralelinde yürüyen ve gelecekte nasıl bir biçim kazanacağı hayli muallakta olan bir kavramı imlemektedir. Alkılıç- Baş’ın tanımıyla, “*Sosyal medya, birçok alanı ve sorunu tetikleyip (olumlu ve olumsuz anlamda) etkilediği gibi feminizmi de etkilemiş ve tartışmaları çevrimdışı ortamlardan çevrim- içi ortamlara taşımıştır. Ancak özellikle Amerikan ve Avrupa kültürlerinde beliren bu olumlu etkinin özellikle Türkiye ve benzer kültüre sahip ülkelerde de aynı olması beklemek mümkün görünmemektedir. Türkiye’de sosyal*

medyada sadece feminizm değil, kadın temalı içeriklerde bile toplumsal cinsiyet ve roller tartışması altında kadının varoluşu, cinsiyeti, özgürlüğü, hakları, inancı, tercihleri bile sorgulanıp yargılanmaktadır. Feminizmin doğru anlaşılıp anlaşılmadığı, nasıl algılandığı, olgu üzerine ne gibi söylem ve tutumlar geliştirildiği bile geleneksel medyada halen hararetle tartışılmaktadır” (Alkılıç- Baş, 2019:90) açıklanan dijital feminizm, görünen o ki farklı kültürler içerisinde, kadın- erkek çatışkısını ortadan kaldırmaktan ziyade, kadınlara yeni bir alan/ müzakere sahası açma işleviyle sınırlandırılacaktır.

Üçüncü dalga feminizmin sönümlenmeye başladığı son dönemde ortaya çıkan dijital feminizmin, hashtag, yoğun e-posta mesajları, sanalağ tartışmaları/ oylamalarında kendisini belirginleştirdiğini kaydeden uzmanlar, henüz ciddi anlamda anlık rastlantısal eylemlerde (flashmobs) gücünü dışavurma etkinliğine kavuşmayan akımın, yine de bu tür eylemlerde kadın katılımının artmasını sağladığını vurgulamaktadırlar. Bu öne sürüme göre daha önceki dönemlerde, medya pazar araştırmalarında kalıcı tüketici unsur şeklinde ele alınan kadınların, artık anlık rastlantısal eylemcilerce, politik-toplumsal bazda da önemsenmesini zorunlu hale gelmektedir. Kadınların çok uzun erimli politik eylem süreçlerinde çabuk yorulup, kırılma eğilimine karşın, on-line katılım yollarında anlık tepki verme- kanaat bildirim olanağına kavuştukları açıktır. Kadınlar, sokağa çıkmadan, erkek egemen ortamlardaki karar vericilerce sınırlanmadan, herhangi bir politik- toplumsal eylemde fikirlerini görünür kılabilmektedirler.

Hashtag Feminizminin Artı ve Eksileri

Hashtag feminizmi sayesinde, görünür olmadıkları halde erkek egemen akılca ketlenen siyasal toplumsal ortamlarda, kadın sesinin çok güçlü bir biçimde duyulabildiğine bunun da, farkındalık yarattığına inanan Loza, tıpkı, yeni feminist dalgayı kadın eylemliliğinin ete- kemiğe bürünmesi olarak nitelendiren Clark gibi akıma olumlu yaklaşanlardan. Her iki kuramcı, twitter uygulamasının gelişimiyle kadının, sanal ortamda salt erkek zevkinin tatmin mekanizması ya da cinsel obje olarak algılanmasından kurtulduğunu savunmaktadırlar. Böylelikle vücudundan ziyade eylemliliği- düşünsel kapasitesiyle dikkat çeken kadınlar, cinsel ilişki düzeyini de istençleri doğrultusunda değiştirebilme yeteneğine sahip olmaktadır. Dijital feminizmle beraber güçlü kadın ikonlarının yaratılıp, “*sanal kadın şöhretler*” üreten kadın hareketinin, tarih boyunca maruz kaldığı mücadeleye aynı şiddetle cevap verme seçeneğine eriştiğine vurgu yapan Loza, sanal mücadelenin yaratacağı kazanımlara güvenmektedir. Kadın kuramcı kısa sürede yeni feminist kanaat önderlerine dönüşen bu şöhretlerin, siyasal olarak feminizmi benimsesin ya da benimsemesin, kadın mücadelesinin kaderini

değiştirecek etkinlik sergileme kapasitesine ulaşacaklarını varsaymaktadır. (Mendes- Ringrose- Keller, 2019: 7-63)

Görünen o ki, dijital feminizm kadının yoğunlukla varlık gösterdiği tüketim alanında hem üretici- pazarlamacı firmalar hem de reklam sektörünün ilgisiyle umut uyandırıyor. Nitekim yukarıdaki öne sürümleri destekleyen Serim, “*Feminizmin 4. Dalgasında Kadınların Pazarlama Dünyasından Beklentileri*” başlıklı araştırmasında, Alkılıç- Baş’tan bir adım daha öteye geçerek, online kavuşma alanlarında (intersecting points) öne fırlayan kadınların, yakın bir tarihte kadın kahramanlara dönüşeceğini ileri sürmektedir. Serim’in, konuya dair diğer ilginç görüntüleri, aşağıda özetlenmektedir.

“2012 yılını kırılma ve sosyal medyada kadın algısının değişimi olarak gören D’nae Kingsley, medyada ve internetteki ilham verici kadınların kimliklerinin de değiştiğine dikkat çekti. First Lady Michelle Obama, ABD Başkanlığı için yarışan Hilary Clinton, BM Kadın Birimi İyi Niyet Elçisi Emma Watson ve daha birçok örnekle birlikte kadın olmanın kimliği de zamanla evriliyor. Kadınların medya üzerindeki yeri incelendiğinde; başta görmezden gelindiği, ardından vurucu esprilere malzeme olduğu, kötü karakter veya kurban olduğu, kahramanın yaveri veya kahramanımsı olduğu görülüyor. Bu nedenle feminizmin 4. dalgasıyla birlikte kadınların medyadaki kimliği kahraman olacak. Yapılan araştırmaya göre, medyada ve popüler televizyon yayınlarında kadınların rolü ve sembolize ettiği kavramlar da evriliyor. Cinsiyet ve yaş gözetmeden yaptıkları araştırmayla yapımlardaki kadınların 5 temel özelliği zeki, sert mizaç, dirayetli, güzel ve kendine güvenen bireyler olarak algılandığı ortaya çıkmış.

Erkeklerin görmek istediğini araştırdığımız zaman ise oransal farklar olsa da sonuç değişmiyor. Erkekler de kadınları zeki, sert mizaçlı, dirayetli, güzel ve kendine güvenen bireyler olarak görüyor. Kadınların ekranda görmek istediği kadın kimliği ise oransal farklara rağmen ilk 5 olduğu gibi yer alıyor. Tabii iki ek maddeyle; özgürlük ve merhamet.” (Serim, 2015)

Elbette sanal ağlar gelişip yeni mücadele alanları açıldıkça sadece kadınlar, LGBT toplulukları, çingeneler ya da yaşlılar için değil, tüm dezavantajlı gruplar için yeni alternatifler hatta tahakküm odaklarına karşı seslerini yükseltecekleri direniş odakları açılacaktır. Ne var ki, dijital feminizmin erkek egemen aklı ortadan kaldırmaktan ziyade mevcut kültürel kodlar üzerinde değişiklik yaparak yeni bir sulh akdetmek isteyeceği anlaşılıyor. Kadın sadece işyerlerinde, anlık rastlantısal eylemlerde, sivil toplum örgütlerinde değil, cinsel ilişki türlerinde de daha baskın hale geliyor. Bu bir veri. Örneğin az gelişmiş ve/ veya gelişmiş dünyada BDSM, Bondage türü ilişkilerin, sahibelik

(mistresship) olgusunun giderek daha fazla aranır olması, erkek kashılığını (masculinity) değiştirir mi? Yoksa sanal ortamın belirsiz muphemliğinde iki cinsel kimliği zararsız fantazilerde biraraya gelmeye mi iter? Çok beylik bir söylemle ifade etmek gerektiğinde, sanal ortamı kullanma yeteneği, hackerlar, bilgisayar mühendislerinin ağırlıklı kısmının erkeklerden çıktığı bir dünyada, erkek aklın elinin muhtemelen armut toplamayacağını günyüzüne çıkarıyor. Doğallayın kadın- erkek dijital kapışmasında, kadınlar uzun erimli, tavizsiz bir politikaya yığınlar halinde eklenlenebilecek mi? Yahut tüketim kalıplarının büyülu atmosferde edineceği küçük rüşvetler sayesinde, kadınların büyük kısmı feminist eylemliliğe kapılmak yerine, mücadele dışı kalmayı mı benimseyecek? Yakın siyasal tarihte, Türkiye’de seçmen listelerinde kadınlara olumlu ayrımcılıkla yaklaşıp yüksek oranda kontenjan ayıran partilerin, milletvekili listelerine koyacak, gerekli nitelik ve eylemlilikte kadın aday bulmalarındaki güçlük, insana ister istemez dijital feminizmin eninde sonunda bir kadın vaveylasına dönüşüp dönüşmeyeceği sorunsalını getiriyor. Bir başka şekilde anlatıldığında dijital feminizm, kadın eylemliliğini güçlendiren bir başat zora mı dönüşecek yoksa kadın hareketinin sonul süreksizliğini mi tanıtlayacak? Bu sorunun yanıtları elbette ileride alınabilecektir.

Kaynakça:

- Acar Savran, G. (2009). *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*, Kanat Kitap, İstanbul.
- Alıkılıç, Ö.- Baş, ř. (2019), “Dijital Feminizm: Hashtagin Cinsiyeti”, *Fe Dergi: Feminist Eleřtiri*, 11/1, Ankara Ü., Ankara.
- Aydın, D. (2018). “Yeni Feminist Dalga ve Kadın Kazanımlarına Yönelen Hınç- I”, <https://gazetekarinca.com/2019/11/yeni-feminist-dalga-ve-kadin-kazanimlarina-yonelen-hinc-i-derya-aydin/>, ET: 29.05.2020.
- Berktaş, F. (2003). “Kadınlarmın İnsan Hakları: İnsan Hakları Hukukunda Yeni Bir Açılım”, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Brownmiller, S. (1993). *Against Our Will: Men Women and Rape*, Fawcett, New York.
- Bryson, V. (1992). *Feminist Political Theory*, MacMillan, London.
- Bütün, O (2019). “Feminist Odalar-I”, <https://www.birikimdergisi.com/guncel/9782/feminist-odalar-i>, ET: 10.05.2020.
- Bütün, O (2019). “Feminist Odalar-II”, <https://www.birikimdergisi.com/guncel/9782/feminist-odalar-ii>, ET: 10.05.2020.

- Çakır, S. (2010). ‘Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi’, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Donovan, J. (2016). *Feminist Teori, İletişim*, İstanbul.
- Freidan, B. (2013). *The Feminine Mystique, The feminine mystique*, B Friedan, KL Fermağlıç, LM Fine - 2013 - olin.tind.io, ET: 27.05.2020.
- Güneş, F. (2017). ‘Feminist Kuramda Ataerkil Tartışmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme’, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* c:27, s: 2, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Heywood, A. (2003). *Political Ideologies*, Palgrave Mcmillan, New York.
- Kaplan, A. (2018), ‘Sosyalist Feminizm’, *Yayımlanmamış TC Gazi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Kadın Çalışmaları Dersi Ödevi*, Gazi, Ankara.
- Karakuş, F. (2019). ‘20 Kasım 1970: İngiltere’de Feministler Dünya Güzellik Yarışmasını Bastılar’, <https://www.catlakzemin.com/20-kasim-1970-ingilterede-feministler-dunya-guzellik-yarismasını-bastilar/>, ET: 04.02.2020.
- Mendes, K.- Ringrose, J.- Keller, J. (2019), *Digital Feminist Activism: Girls and Women Fight Back Against Rape Culture*, Oxford University Press, Oxford.
- Miller, D., Coleman, J. Connolly, W. Ryan, A. (1995). Blackwell’in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Okin S. M. (1980). *Women in Western Political Thought*, Virago Publishing, London.
- Özdemir, Ö. (2017). ‘İki Sistemli Kuram Olarak Sosyalist Feminizm’, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/34220/390535>, ET: 27.05.2020.
- Özgün, Y. (2012). ‘Feminizm’, *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, Yordam Kitap, İstanbul
- Pateman, C. (1993). ‘Kardeşler Arası Toplumsal Sözleşme’, *Sivil Toplum ve Devlet*, Ayrıntı, İstanbul.
- Serim, M. (2015). ‘Feminizmin 4. Dalgasında Kadınların Pazarlama Dünyasından Beklentileri (Cannes, Lions 2015)’, [https:// bigumigu.com/haber/feminizmin-4-dalgasında-kadınların-pazarlama-dünyasından-beklentileri/](https://bigumigu.com/haber/feminizmin-4-dalgasında-kadınların-pazarlama-dünyasından-beklentileri/), ET: 30.05.2020.

Seval, H. (2019), “Kuzey Rüzgarının Kadını Mary Wollstonecraft”, <https://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/kuzey-ruzgrinin-kadini-mary-wollstonecraft-i-18507>, ET: 25.05.2020.

Tidd, U. (2004). Simone De Beauvoir, Routledge, London.

Tong, R. M. (1989). Feminist Thought, Unwin Hyman Publisher, London.

Türkmen, S. (2014). “Spinoza’da Sonsuzluk Sorunu ve Praxis”, <https://dergipark.org.tr/en/pub/kaygi/issue/16206/169795>, ET: 24.05.2020.

Uslu, A. (2014). “Avrupa’da Erken Dönem Sosyalizm ve İşçi Hareketleri 1830-1840”, <https://dergipark.org.tr/en/pub/akademikincelemeler/article/18914>, ET: 04.03.2020.

Walters, M. (2005). *Feminizm*, Dost, Ankara.

_____ (2020). “İlk Sufrajetlerden Emily Pankhurst”, <https://m.bianet.org/kadin/siyaset/106-ilk-sufrajetlerden-emily-pankhurst>, ET: 02.05.2020.

_____ (2020). “Simon De Beauvoir”, <https://www.biography.com/scholar/simone-de-beauvoir>, ET: 04.03.2020.

_____ (2018). “Feminizmi Yüksek sesle Dillendiren İlk Kadın: Mary Wollstonecraft”, <https://gazetekarınca.com/2018/07/feminizmi-yukse-sesle-dillendiren-ilk-kadin-mary-wollstonecraft/>, ET: 01.03.2020.